

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Jana Mair

**Každodenní život během sociální transformace:
Sociabilita a sociální vztahy obyvatel vnitřního
města v Brně a Ostravě**

**Everyday Life during Social Transformation:
Sociability and Social Relations of Inhabitants
of the Inner City in Brno and Ostrava**

Teze disertační práce

vedoucí práce - Doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

2013

1. ÚVOD

Disertační práce se zabývá otázkou každodenního života ve velkých městech během transformačních procesů. Jejím cílem je přispět k porozumění každodennímu životu obyvatel v Brně a Ostravě a pomoci vysvětlit vliv postsocialistické transformace na život a sociální vztahy v těchto městech. V této práci proto hledám odpověď na tyto otázky:

Jaký je každodenní život, sociabilita a sociální vztahy obyvatel v transformujících se městech?

- Jakou roli hraje vnitřní město v každodenním životě jeho obyvatel?
- Jaké jsou sociální vztahy obyvatel vnitřního města (se zaměřením na sousedské vztahy a příbuzenské vztahy)?
- Změnily se sociální vztahy během postsocialistického transformačního období? Vnímají sami lidé tyto změny? A pokud ano, jaké podle nich jsou?

2. STRUKTURA PRÁCE

Nejprve stručně představuji města Brno a Ostravu. Zdůvodňuji, proč byla vybrána jako místa výzkumu, co mají společného a v čem se liší. Stručný historický nástin pomáhá pochopit specifickou situaci v těchto dvou městech po roce 1989 a poskytuje kontext pro otázku změn sociálních vztahů v těchto městech.

Poté vymezuji teoretický rámec a vysvětluji jevy, na které se v této práci zaměřuji. Hledám odpověď na otázku, co to je každodennost, sociabilita a sousedské vztahy, jak na ně dosud nahlížely sociální vědy a jak tyto pojmy chápu v této práci. Z tohoto teoretického rámce vycházím v dalších částech práce zabývajících se každodenností obyvatel vnitřních měst v Brně a Ostravě.

V další kapitole, která je úvodem k empirické části práce, popisuji výzkumný postup. Definuji vnitřní město v Brně i Ostravě, kde výzkum probíhal. Rozdílné formování měst se totiž podepsalo na odlišném vymezení vnitřního města. Zatímco vnitřní město Brna představuje poměrně širokou, kompaktní a multifunkční oblast mezi historickým jádrem a předměstími, v Ostravě, která se utvářela jako město polycentrické, je vnitřní město poměrně malé a s mnoha cizími elementy. Přesto ale obě vnitřní města jsou sociálně diferencovaná, s různou kvalitou bytové zástavby, populační strukturou a subjektivním hodnocením obyvatel města.

Zaměřuji se také na metodologii a jednotlivé metody používané během terénního šetření (dotazníkové šetření a rozhovory s rezidenty vnitřního města) a poukazuji jak na jejich výhody, tak i limity.

Následně se zaměřuji na každodennost během socialismu, zejména na otázku bydlení, sousedských a příbuzenských vztahů. Vycházím ze studia sekundárních zdrojů. Cílem zde není podat vyčerpávající analýzu, ale spíše vytvořit mozaiku, která poskládaná dohromady pomůže osvětlit některé aspekty sociálních vztahů obyvatel těchto dvou měst v tomto období. Tato část poskytuje výchozí bod pro srovnání s každodenností a sociabilitou v transformačním postsocialistickém období.

V poslední kapitole vycházím převážně z vlastního terénního výzkumu, na jehož základě a na základě předchozích kapitol odpovím na výše položené otázky a prezentuji závěry této práce. Zaměřuji se zejména na popis každodennosti obyvatel vnitřního města, jejich sociálních vztahů, zejména těch příbuzenských a sousedských. Zajímám se, zda mají vliv na volbu místa rezidence ve vnitřním městě. A zda se změnila během postsocialistické transformace.

3. METODOLOGIE

Výsledky této práce jsou založeny na terénním šetření, které jsem uskutečnila v Brně a Ostravě v letech 2007 – 2009. Hlavním těžištěm terénního šetření byla etnografická práce s cílem popsat sociabilitu a sociální vztahy obyvatel vnitřních měst.

Vzhledem k tématu a cílům práce jsem ale zvolila jako počáteční metodu sběru dat dotazníkové šetření. Toto šetření nemělo (a vzhledem k zvolenému počtu respondentů a záběru ani nemohlo) poskytnout reprezentativní výsledky mapující rozdíly mezi jednotlivými městy či historickými obdobími, ale mělo odhalit některé modely chování, co se týče sociálních vztahů obyvatel vnitřních měst (díky vzorku vystihujícímu rozložení populace ve vnitřních městech). Ty byly podrobeny dalšímu zkoumání prostřednictvím následných rozhovorů. Získaná data z dotazníkového šetření poskytla přesnější představu o tom, na co zaměřit následující podrobné šetření formou rozhovorů.

4. ZÁVĚRY

V období postsocialistické transformace prošlo Brno a Ostrava – města, která mají podobnou rozlohu, hustotu zalidnění, i počet obyvatel – celou řadou významných změn od proměny struktury průmyslu až po vzhled města a život jejich obyvatel. V souvislosti s jejich předchozím rozdílným historickým vývojem se i jejich transformace odvíjela odlišně.

Brno, město s dlouhou historií, od počátku patřilo mezi významná města českých zemí. Oproti tomu Ostrava se stala významným centrem až s objevem uhlí a rozvojem průmyslu v 18. století. Jednostranná podpora těžby uhlí a těžkého průmyslu během socialismu se na dalším vývoji Ostravy také podepsala. Po roce 1989 bylo Brno oproti Ostravě více ekonomicky flexibilní a tedy i lépe prosperující. V obou městech probíhala deindustrializace, která ale v Ostravě měla v souvislosti s předchozím jednostranným zaměřením na těžký

průmysl citelnější dopad. Příkladem byla vysoká míra nezaměstnanosti, která se držela v podstatě po celé období nad úrovní nezaměstnanosti v Brně i nad celorepublikovým průměrem. Zatímco Brno se z prvotního útlumu průmyslové výroby vzpamatovalo poměrně rychle (v první polovině prvního desetiletí), Ostrava ho následovala o něco později (přestože tento trend byl zpomalen hospodářskou krizí).

Co se týče společných rysů, obě města měla klesající a stárnoucí populaci. Obě byla také ovlivněna suburbanizací, ač měla v každém městě jiný začátek a lišila se i geograficky. V obou městech také došlo k diferenciaci jednotlivých oblastí města – i v rámci vnitřního města samého můžeme najít socioekonomicky odlišné oblasti.

Z výpovědí o spokojenosti se životem ve městě se zdá patrný rozdíl mezi Ostravou a Brnem v souvislosti s ekonomickou situací, i když v mnoha výpovědích je patrná i zlepšující se situace v Ostravě. Sociální sítě a navyklost na dané prostředí se nicméně ukazují jako důležité v obou městech. Do jaké míry lze tyto rozdíly zobecnit na celou populaci města, to je otázkou pro další reprezentativnější šetření.

Nicméně pohled na život ve vnitřním městě se nelišil. V postoji k vnitřnímu městu vykazovaly výpovědi respondentů obou měst velkou variabilitu. Tyto postoje se pak odrážely i v jejich každodenním životě a nejvíce to bylo patrné v oblasti trávení volného času. Zatímco blízkost zaměstnání, škol, školek, obchodů, institucí a jiných zařízení běžného života oceňovali všichni, pozitivní možnosti kulturního, společenského vyžití a odpočinku ve vnitřním městě nacházela už jen část dotázaných obyvatel. Další sice reflektovali určité výhody pro svou současnou každodennost, uvědomovali si ale, že se jejich potřeby v budoucnu mohou proměnit. A životnímu stylu dalších rezidentů vnitřní město vůbec nevyhovovalo, což je motivovalo k hledání jiných alternativ. Ne vždy to ale bylo možné vzhledem k nízké mobilitě určité části obyvatel (např. starších obyvatel).

Pokud jde o sociabilitu samou, jmenovitě o příbuzenské a sousedské vztahy, a další typy sociálních kontaktů, vykazovaly některé znaky, které pro ně byly typické i v předchozím období. Šetření mezi obyvateli ve vnitřním městě naznačilo vysokou přítomnost příbuzných v krátké vzdálenosti, která byla zjištěná i v době socialismu. Příbuzní také hráli poměrně důležitou roli pro přistěhování do lokality. Šlo nejenom o přistěhování se za partnerem nebo do zděděného bytu, ale i aktivní pomoc příbuzných s hledáním bydlení v lokalitě. Mnoho z dotázaných považovalo také za důležité nebo příjemné bydlet v blízkosti příbuzných (ne však ve stejném domě nebo ulici). Dosažitelnost jejich pomoci se stávala klíčovou zejména v určitých fázích životního cyklu např. výpomoc rodičů s péčí o děti u mladých rodin nebo pomoc dětí rodičům ve stáří. Blízkost byla přitom definovaná dosažitelností nikoliv vzdáleností.

Sousedské vztahy a sociabilita mezi sousedy ve vnitřním městě Brně a Ostravě vykazovaly vysoký stupeň formality. Znalost sousedů a kontakty s nimi byly často povrchní a blízké vazby nebyly vůbec časté, a to i přesto, že si lidé v naprosté většině cenili příležitostné pomoci a možnosti spolehnout se jeden na druhého. Vzájemná pomoc, návštěvy a bližší vztahy charakterizovaly pouze několik případů. Navíc sousedské vztahy byly často založené pouze utilitárně (např. správa budovy) a nepřekračovaly tuto hranici, protože mnoho lidí preferovalo zachování svého soukromí.

Sousedské vztahy ale vykazovaly i určité nové rysy vztahující se ke změnám v bytové politice. Dopad převedení bytů do soukromého vlastnictví a ustavení společenství vlastníků bylo obecně pozitivní, protože podporovalo spolupráci mezi sousedy. Nicméně tam kde došlo ke kombinaci regulovaných a neregulovaných nájmu v jedné budově, tam změny vytvářely napětí mezi sousedy. Také vyšší míra výměny rezidentů, způsobená změnami vlastnictví nebo nevyhovujícími nerezidenčními prostory, oslabovala sousedské vazby. Důsledek vzrůstajícího počtu studentských domácností zatím zůstával nejednoznačný. Mezi obyvateli studentských domácností a dalšími rezidenty ale většinou neexistovaly žádné vztahy a lze očekávat, že situace se bude dále vyvíjet spolu s rostoucím počtem studentů a studentských domácností a určitě si zaslouží další výzkum.

Obyvatelé sami si většinou všímali proměny sociálních vztahů v posledních 17 letech. Názory rezidentů na charakter změn v mezilidských vztazích byly převážně negativní, i když se objevovalo také neutrální nebo pozitivní hodnocení. Lidé jednak reflektovali skutečné změny, které se ve společnosti odehrávaly např. rozvoj komunikačních technologií, heterogenizace společnosti, rozrůznění socio-ekonomického postavení, odklad založení rodiny do pozdějšího věku, růst možností seberealizace nebo růst sociální nejistoty. Právě sociální nejistota spolu s určitým rozčarováním z nenaplněných očekávání, které postsocialistická transformace přinesla (nebo nepřinesla), souvisela s převažujícím negativním hodnocením.

Nicméně negativní pohled na změny ve vztazích souvisel i s tím, co Haukanes (2004) označuje jako univerzální touhu „po idylickém společenství“. Tomu napovídal i fakt, že tuto nostalgii po lepších časech v minulosti vyjadřovali i mladí lidé, kteří je sami zažít nemohli. Nebo i fakt, že lidé tyto negativní změny nespojovali se svou rodinou a nejbližšími přáteli.

Ukázalo se, že sousedské i příbuzenské vztahy tvořily zajímavou mozaiku přetrvávajících znaků, typických i pro předchozí období, a nových vlastností, které se objevily v souvislosti s rozvojem postsocialistického uspořádání. Tato práce, prostřednictvím popisu každodenního života a vztahů konkrétních obyvatel, zmapovala sociální vztahy určité části městské populace. Etnografické zaměření práce pomohlo odhalit detaily a konkrétní rysy sociability obyvatel vnitřního města a pochopit jejich provázanost s rezidenčními změnami. Nakolik je ale možné daná zjištění zobecnit na celou městskou populaci, by ukázala až další šetření.

Zajímavé by také bylo porovnat, nakolik je možné zjištěné charakteristiky najít i v jiných částech města. Případně jak se liší od městských populací v sídlech jiných velikostí a lokalitách? Nebo jak komentují stav mezilidských vztahů soudobá média? A do jaké míry se soudobý mediální diskurz odráží ve výpovědích obyvatel? Je také pravděpodobné, že sociabilita a každodennost obyvatel vnitřního města se nadále vyvíjí. Bylo by velmi zajímavé sledovat, jaký dopad měla např. plná deregulace nájmu nebo dále rostoucí množství studentských domácností.

5. BIBLIOGRAFIE

- Alan, J., 1999. Rodinné vztahy a členství v KSČ. In: Konopásek, Z., ed. *Otevřená minulost*, Praha: Karolinum, s. 155-170.
- Alieva, D., 2008. Chytanie v žite každodennosti. *Sociologický časopis*, 44(5), s. 889-922.
- Anderson, E. 2001. Urban Ethnography. In: Smelser, N. J. a Baltes, P.B., eds. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 16004-16008.
- Andrlé, A., 2001. Demografická stagnace našich největších měst. *Urbanismus a územní rozvoj*, IV(6), s. 19-22.
- Aronowitz, S., 2007. *The Ignored Philosopher and Social Theorist: On the Work of Henri Lefebvre*. [Online] Situations: Project of the Radical Imagination. Dostupné z: <http://ojs.gc.cuny.edu/index.php/situations/article/view/175/207> [cit. 19. 10. 2011].
- Bakala, J. et al., 1993. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Nakladatelství Sfinga.
- Barcuch, A., 1998. *Kapitoly z historie Moravské Ostravy a Přívozu*. [Česko]: Městský obvod Moravská Ostrava a Přívoz.
- Barrett, A. L., Campbell, K. E. a Miller O., 1991. Racial Differences in Urban Neighboring. *Sociological Forum*, 6(3), s. 525-550.
- Baršová, A., 2002. Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice. In: Víšek, P., ed. *Romové ve městě*. Praha: Socioklub, s. 5-29.
- Bartošová, M., 2008. *Ostrava už dávno není jen průmyslová*. [online] Novinky.cz. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/veda-skoly/vzdelavani/134566-ostrava-uz-davno-neni-jen-prumyslova.html> [cit. 19. 2. 2010].
- Bazac-Billaud, L., 1996. Sociální dopad privatizace bytů na sídlištích: příklad Prahy 13. In: Olivier, A. a Tuček, M., eds. *Původní a noví vlastníci: strategie nabývání majetku ve střední a východní Evropě*. Praha: CEFRES (Cahier du CEFRES, 11), s. 137-152.
- BBC, 2002. *Lobbying for licensing*. [online] Leeds features. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/leeds/citylife/headingley_issues_hmo_lobby.shtml [cit. 19. 2. 2009].
- Bernard, H. R., 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Oxford: AltaMira Press.

- Bělovský, P., 2009. Rodinné právo. In: Bobek, M., Molek, P. a Šimíček, V., eds. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, s. 463-477.
- Bierzyński, A., Grabkowska, M., Haase, A., Klusáček, P., Maas, A., Mair, J., Martinát, S., Sagan, I., Steinführer, A., Vaishar, A., Węclawowicz a Zapletalová, J., 2011. Łódź, Gdańsk, Brno and Ostrava and their Inner Cities: Urban and Demographic Development during Post-socialism. In: Haase, A., Steinführer, A., Kabisch, S., Grossmann, K. a Hall, R., eds. *Residential Change and Demographic Challenge: the Inner City of East Central Europe in the 21st Century*. Farnham: Ashgate, s. 101-140.
- Bitušíková, A., 1999. V zdravom tele zdravý duch. Odras diferenciácie v životnom štýle obyvateľov mesta. In: Salner, P., a Beňušková, Z., eds. *Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote*. Bratislava: Ústav etnológie.
- Blechová, S., 2007. Hon na mozky. *Respekt*, 18(24), s. 17-19.
- Bočková, H., 1993. Brněnský region a jeho obyvatelé. In: *Město pod Špilberkem*. Brno: Doplněk, s. 20-31.
- Braudel, F., 1981. *Civilization and Capitalism 15th – 18th Century, Vol. I: The Structures of Everyday Life*. New York: Harper & Row.
- Brown, N., 2001a. *Robert Park and Ernest Burgess: Urban Ecology Studies, 1925*. [online] Dostupné z: <http://www.csiss.org/classics/content/26>, [cit. 27. 2. 2010].
- Brown, N., 2001b. *Henry Mayhew: London Labour and the London Poor, 1861* [online] Dostupné z: <http://www.csiss.org/classics/content/25> [cit. 7. 3. 2010].
- Buchowski, M., 2001. *Rethinking transformation: An Anthropological Perspective on Post-Socialism*. Poznań: Wydawnictwo Humaniora.
- Burawoy, M. a Verdery, K., 1999. Introduction. In: Burawoy, M. a Verdery, K., eds. *Uncertain Transition*. Lanham: Rowman & Littlefield Publisher, Inc., s. 1-17.
- Burch, T. K., 2001. Families and Households, Behavioral Demography of. In: Smelser, N. J. a Balters, P. B., eds. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 5265-5271
- Burjanek, A., 1996. *Problém urbánnej deprivácie*. Závěrečná práce postgraduálního doktorandského studia. Masarykova univerzita.
- Buzar, S.; Ogden, P. E. a Hall, R., 2005. Households Matter: the Quiet Demography of Urban Transformation. *Progress in Human Geography*, 29, s.2.
- Campbell, K. E., 1990. Networks Past: A 1939 Bloomington Neighborhood. *Social Forces*, 69(1), s. 139-155.
- Campbell, K. E. a Lee, B. A., 1992. Sources of Personal Neighbor Networks: Social Integration, Need, or Time? *Social Forces*, 70(4), s. 1077-1100.
- Caplow, T. a Forman, R., 1950. Neighborhood Interaction in a Homeogeneous Community. *American Sociological Review*, 15(3), s. 357-366.
- Carmon, 2001. Neighborhood: General. In: Smelser, N. J. a Balters, P. B., eds. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 10490-10496.

- Cibulka, P., 2004. *Správa města Brna v zrcadle staletí*. Brno: EXPO DATA spol. s r.o.
- Cibulka, P., Jordánková, H., Vyskočil, A. a Zřídka Veselý, F., 2005. Z historie podnikání. In: *Historie a současnost podnikání na Brněnsku*. Žehušice: Městské knihy s.r.o., s. 9-168.
- Červenka, J., 2003. Vývoj ekonomiky a životní úrovně. In: *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 110-131.
- Český statistický úřad, 2005. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001*. [online] Dostupné z: http://notes2.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/data_sldb_2001 [cit. 28. 9. 2009].
- Český statistický úřad, 2012a. *Charakteristika okresu Ostrava-město*. [online] Dostupné z: http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_ostrava_mesto [cit. 8. 10. 2012].
- Český statistický úřad, 2012b. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. [online] Dostupné z: <http://www.scitani.cz/> [cit. 15. 2. 2013].
- Český statistický úřad, 2013a. *Časové řady vybraných ukazatelů – Brno-město*. [online] Dostupné z: http://www2.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/cr_vybranych_ukazatelu_brno_mesto [cit. 28. 6. 2013].
- Český statistický úřad, 2013b. *Časové řady: Vybrané ukazatele za okres Ostrava-město v letech 2000 – 2012*. [online] Dostupné z: [http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/casova_rada_vybrane_ukazatele_za_okres_ostrava_mesto/\\$File/CZ0806.pdf](http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/casova_rada_vybrane_ukazatele_za_okres_ostrava_mesto/$File/CZ0806.pdf) [cit. 28. 6. 2013].
- Český statistický úřad, 2013c. *Česká republika od roku 1989 v číslech*. [online] Dostupné z: http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#05 [cit. 28. 6. 2013].
- Český statistický úřad, 2013d. *Databáze demografických údajů za obce ČR*. [online] Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm [cit. 28. 6. 2013].
- Darulová, J., 2002. *Mesto – priestor etnologických výskumov na príklade Banskej Bystrice*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií.
- De Certeau, M., 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Dlouhý, J., Przybylová, B. a Šerka, J., 2001. Podnikatelská historie. In: *Historie a současnost podnikání na Ostravsku*. Žehušice: Městské knihy, s. 5-136.
- Doležalová, G. a Ouředníček, M., 2006. Životní styl obyvatel v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M., ed. *Sociální geografie pražského městského regionu*. Praha: UK v Praze, s. 143-19.
- Donner, Ch., 2006. *Housing Policies in Central Eastern Europe: Czech Republic, Hungary, Poland, Slovenia, Slovakia*. Vienna: Selbstverlag.
- Dostál, O., 2008. *Suburbanizace na příkladu města Ostrava*. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- Douglas, J. D., 1971. Understanding Everyday Life. In: Douglas, J. D., ed. *Understanding Everyday Life. Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, s. 3-44.

- Duffková, J. a Tuček, M., 2003. Proměny způsobu života, in *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 168-202.
- Duncan, O. D. a Duncan B., 1955. Residential Distribution and Occupational Stratification. *The American Journal of Sociology*, 60(5), s. 493-503.
- Durkheim, É., 2004. *Společenská dělba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Economia, a.s., 2000. *Causa Vaňkovka před rozuzlením*. [online] IHNED.cz. Dostupné z: http://vyhledavani.ihned.cz/109-785470-on-va%F2kovka-00000S_d-01 [cit. 25. 9. 2012].
- Engels, F., 1979. *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Praha: Svoboda.
- Fink, C. K., 2013. *Braudel, Fernand*. [online] Encycopaedia Britannica. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/77993/Fernand-Braudel> [cit. 19. 3. 2013].
- Fischer, C. S., 1982. *To Dwell among Friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fišerová, V. a Fišera, I., 1966. Rodina v sociální struktuře společnosti. In: Machonin, P., ed. *Sociální struktura socialistické společnosti*. Praha: Svoboda.
- Flodrová, M., 2008. *Brno aneb trocha povídání jak se Brno velkým Brnem stalo a jeho ulice ke svým jménům přišly*. Brno: Šimon Ryšavý.
- Freudenburg, W. R., 1986. The Density of Acquaintanceship: An Overlooked Variable in Community research? *The American Journal of Sociology*, 92(1), s. 27-63.
- Frič, P., 2008. Světlé a stinné stránky neformálních sítí v postkomunistické společnosti. *Sociologický časopis*, 44(2), s. 29-319.
- Grossmann, K., Haase, A., Steinführer, A., Grabkowska, M. a Bierzyński, A., 2011. Households as Actors II: Attitudes towards Libiny in the Inner City. In: Haase, A., Steinführer, A., Kabisch, S., Grossmann, K. a Hall, R., eds. *Residential Change and Demographic Challenge: The Inner City of East Central Europe in The 21st Century*. Farnham: Ashgate, s. 209-231.
- Gurvitch, G., 1949. Microsociology and Sociometry. *Sociometry*, 12(1/3), s. 1-31.
- Haase, A. a Steinführer, A., 2007. *New Life in Old Houses: Silent Residential Change in the Postsocialist Inner City*. [online] Evropské město. Dostupné z: http://www.evropskemesto.cz/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=565 [cit. 11. 7. 2010].
- Haase, A., Bierzyński, A., Grabkowska, M., Klusáček, P., Martinát, S., Uherek, Z. a Maas A., 2011. Old-new Diversity: Processes and Structures of Socio-demographic change in the Inner City. In: Haase, A., Steinführer, A., Kabisch, S., Grossmann, K. a Hall, R., eds. *Residential Change and Demographic Challenge: the Inner City of East Central Europe in the 21st Century*. Farnham: Ashgate, s. 143-184.
- Haukanes, H., 2004. *Velká dramata – obyčejné životy: Post-komunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: SocioLOGické Nakladatelství.
- Havelková, B., 2009. Generová rovnost v období socialismu. In: Bobek, M., Molek, P. a Šimíček, V., eds. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, s. 179-206.
- Héran, F., 1987. Comment les Français voisinent. *Economie et Statistique*, 195, s. 43-59.

- Heritage, J., 1986. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Herzfeld, M., 1997. *Cultural Intimacy. Social Poetics in the Nation-State*. New York: Routledge.
- Hruška–Tvrđý, L., 2010a. Proměny trhu práce v Ostravě. In: *Industriální město v postindustriální společnosti, 1. díl*. Ostrava: vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, s. 103-115.
- Hunter, A., 1974. *Symbolic Communities: The Persistence and Change of Chicago's Local Communities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Christenson, J., 1983. Urbanism and Community Sentiment: Extending Wirth's Model. In: Baldassare, M., ed. *Cities and Urban Living*. New York: Columbia.
- Ivan, I. a Hruška-Tvrđý, L., 2010. Proměna migračních pohybů v Ostravě. In: *Industriální město v postindustriální společnosti, 1. díl*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, s. 87-101.
- Jacobs, K., 2006. Discourse Analysis and its Utility for Urban Policy Research. *Urban Policy and Research*, 24(1), s. 39-52.
- Jaklín, J., 2008. *Investice do nemovitostí, ceny bytů, deregulace nájmu a postavení vlastníků a nájemníků*. [online] Euroekonom.cz. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jj-nemovitosti2> [cit. 20. 2. 2009].
- Jandourek, J., 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Janowitz, M., 1951. *The Community Press in an Urban Setting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jiřík, K., 1993a. Správa města a komunální hospodářství. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 271-280.
- Jiřík, K., 1993b. Počátky tzv. socialistické výstavby města (1948-1953). In: *Dějiny Ostrava*. Ostrava: Sfinga, s. 436-491.
- Kalinová, L., 1999. *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989: Studie z hospodářských dějin č. 12*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta národohospodářská
- Kasarda, J. D. a Janowitz, M., 1974. Community Attachment in Mass Society. *American Sociological Review*, 39(3), s. 328-339.
- Kenyon, E. L., 1997. Seasonal Sub-Communities: The Impact of Student Households on Residential Communities. *The British Journal of Sociology*, 48(2), s. 286-301.
- Klusáček, P., Martinát, S., Vaishar, A. a Zapletalová, J., 2007. *Brno and Ostrava: Data analysis report*. Brno: Ústav Geoniky.
- Kostecký, T., 2000. Housing and its influence on the development of social inequalities in the post-communist Czech Republic. *Czech Sociological Review* 8, s. 177–93.
- Kozlanská, P., 2012. Firmy v Brně rostou, krizi navzdory. *Brněnský deník.cz*, [online] 25. 8. Dostupné z: <http://brnensky.denik.cz/podnikani/firmy-v-brne-rostou-krizi-navzdory-20120824.html> [cit. 22. 9. 2012].
- Kubátová, H., 2009. *Sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kuča, K. 2000. *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.
- Kučera, M. a Fialová, L., 1996. *Demografické chování obyvatelstva České republiky*

během přeměny společnosti po roce 1989. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Kuchařová, V., 2003. Demografické změny. In: *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 41-53.
- Lee, B. A., Campbell, K. E. a Miller, O., 1991. Racial Differences in Urban Neighboring. *Sociological Forum*, 6(3), s. 525-550.
- Lefebvre, H., 2002. *Critique of Everyday Life: Foundations for a Sociology of the Everyday*. London, New York: Verso.
- Lidové noviny, 2006. Zdravý dělník už hladu neumře. [online] Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9hgNbY36520J:www.informetal.cz/cz_seite/informetal/Novinky/060805LN.rtf+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz [cit. 14. 8. 2011].
- Löfgren, O., 2001. Everyday Life, Anthropology of. In: Smelser, N. J. a Balters, P. B., eds. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 4969-4972.
- Low, S. M., 2001. Urban Anthropology., In: Smelser, N. J. a Balters, P. B., eds. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 15999-16004.
- Lux, M., 2000. *The Housing Policy Change And Housing Expenditures in the Czech Republic*. Sociologický ústav AV ČR.
- MacDonald, G., 2008. *Waterloo's first ghetto?* [online] Waterloo Neighbourhood in Transition. Dostupné z: <http://universitiesneighbourhood.blogspot.cz/2008/04/waterloos-first-ghetto.html> [cit. 7. 3. 2012].
- Macmillan Reference USA, 2001.. Schutz, Alfred (1899–1959). In: *Encyclopedia of Philosophy* [online] Dostupné z: <http://www.bookrags.com/research/schutz-alfred-18991959-eoph/> [cit. 18. 4. 2010].
- Mair, J. a Pospíšilová, J. 2011. Tenure Change and Sociability: Transformation of Neighbourly Relations, In: Haase, A., Steinführer, A., Kabisch, S., Grossmann, K. a Hall, R., eds. *Residential Change and Demographic Challenge: The Inner City of East Central Europe in the 21st Century*. Farnham: Ashgate, s. 277-297.
- Mařášeje, N., 2008. Brňané pozor na Ostravu, *Brněnský.deník.cz*, [online] Dostupné z: http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/brnane-pozor-na-ostravu20080405.html?reakce=link&id=53994 [cit. 11. 10. 2012].
- Možný, I., 1999. *Proč tak snadno... Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Sociologický esej. Druhé vydání s novou předmluvou. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Možný, Ivo a kol., 2004. *Mezigenerační solidarita*. Praha: VÚPSV.
- MPSV. *Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska*. [online] Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem> [cit. 15. 2. 2013].
- Mueller, E. J., 2005. Neighbourhood. In: Coves, R. W., ed. *Encyclopedia of the City*. London and New York: Routledge, s. 326-327.

- Muliček, O., 2004. *Město Brno v období transformace*. Dizertační práce. Masarykova Univerzita.
- Musil, J., 1967. *Sociologie soudobého města*. Praha: Svoboda.
- Musil, J., 1992a. Recent changes in the housing system and policy in Czechoslovakia: an institutional approach. In: Turner, B., Hegedüs, J. a Tosics, I., eds. *The Reform of Housing in Eastern Europe and the Soviet Union*. London et al.: Routledge, s. 62-70.
- Musil, J., 1992b. Změny městských systémů v postkomunistických společnostech střední Evropy. *Sociologický časopis*, 28(4), s. 451-462.
- Musil, J., 2002. Urbanizace českých zemí a socialismus. In: *Zrod velkoměsta*. Litomyšl: Paseka, s. 237-297.
- Musil, J., 2004. Poznámky o české sociologii za komunistického režimu. *Sociologický časopis*, 40(5), s. 573-595.
- Musil, J., a Ivan, I., 2012. Studie o změnách sociálně prostorové struktury Ostravy mezi rokem 1966 a 2010. In: *Industriální město v postindustriální společnosti, 2. díl. Sousedství, komunity a lokality*, 2. upravené vydání. Ostrava: Accendo – Centrum pro vědu a výzkum, s. 73-129.
- Myška, 1993a. Objevení uhlí v roce 1763 a počátek nového rozmachu města. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 111-126.
- Myška, M., 1993b. Morvská Ostrava za průmyslové revoluce (1830-1880). In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 127-182.
- Myška, M., 1993c. Ekonomický rozvoj města. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava:Sfinga, s. 183-198.
- Myška, M., 1993d. Obyvatelstvo a jeho struktury. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava:Sfinga, s. 199-207.
- Navrátil, B., 2007. *Ostrava*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- Ninomiya, H., 2001. Sociability in History. In: Smelser, N. J. a Balters, P. B., eds *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, s. 14208–14212.
- Nohejl, M., 2001. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze. Pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Otáhal, M., 1994. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha:Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Maxdorf.
- Otáhal, M., 2002. *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
- Pelčák, P., 2011. Brněnská architektura 1919-1939. In: *Brno Architektura Architecture*. Brno: Centrum architektury, s. 12-27.
- Piňos, T. 1998. Firma o Karolině mlčí, neboť se o zakázku bojí. *Mladá Fronta Dnes. Regionální příloha Severní Morava a Slezsko*. 3. srpna, s. 1.
- Pleva, M., 2012a. Vítkovice se mění. Stávají se atraktivní lokalitou, *Moravskoslezský.deník.cz*. [online] Dostupné z:

http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/vitkovice-se-meni-stavaji-se-atraktivni-lokalitou-20120409.html [cit. 11. 10. 2012].

- Pleva, M., 2012b. Průmyslové památky ožívají také ve světě, *Moravskoslezský.deník.cz*, [online] Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/prumyslove-pamatky-ozivaji-take-ve-svete-20120420.html [cit. 11. 10. 2012].
- Raban, P., 1986. *Housing Policy in Czechoslovakia*. Praha: Orbis.
- Random House Value Publishing, Inc., 1996. *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. New York: Gramercy Books.
- Rauty, R., 1998. Introduction. In: Anderson, N a Rauty, R. *On Hobos and Homelessness*. Chicago: The University Chicago Press, s. 1-17.
- Sampson, R. J., 1988. Local Friendship Ties and Community Attachment in Mass Society: A Multileve Systemic Model. *American Sociological Review*, 53(5), s. 766-779.
- Sanjek, R., 1996. Urban Anthropology In: Barnard, A. a Spencer, J. eds. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London: Routledge, s. 555-558.
- Sapsted, D., 2007. *Student takeover is wrecking our neighbourhoods, say campaigners*. [online] The Telegraph Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1541627/Student-takeover-is-wrecking-our-neighbourhoods-say-campaigners.html> [19. 2. 2009].
- Schindler-Wisten, P., 2009. In: Vaněk, M., ed. *Obyčejní lidé: pohled do života mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, s. 357-397.
- Sedlecký, J., 2010. Ostravské brownfieldy. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*. Sborník ze semináře AUÚP, Ostrava, 8.-9. října. Brno: Ústav územního rozvoje jako příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 1/2010, s. 51-53.
- Simkus, A. A., 1978. Residential Segregation by Occupation and Race in Ten Urbanized Areas, 1950 – 1970. *American Sociological Review*, 43(1), s. 81-93.
- Simmel, G. A Hughes, E. C., 1949. The Sociology of Sociability. *The American Journal of Sociology*, 55(3), s. 254-261.
- Simmel, G., 1950. *The Sociology of Georg Simmel*. Translated, edited and with an introduction by K. H. Wolff. New York : Free Press : London : Collier-Macmillan limited.
- Sirovátka, O., 1993. Povaha a kořeny lidové kultury na Brněnsku. In: *Město pod Špilberkem*. Brno: Doplněk, s. 8-19.
- Skogan, W., 1986. Fear of Crime and Neighborhood Change. In: Weiss, A. J., a Tonry, M., eds. *Communities and Crime*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smejkal, J., 1993. Předmluva. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 5-6.
- Smith, G., 2006. *Erving Goffman*. London and New York: Routledge.
- Smith, M. K. 2007. *Peter Willmott, community, family and public policy*, [online] *The encyclopaedia of informal education*. Dostupné z: www.infed.org/thinkers/peter_willmott.htm [cit. 7. 3. 2007].
- Spěšný, J., 2012. Brno láká investory. Je páté nejlepší na východě. *Brněnský.deník.cz*, [online] 14. 4. Dostupné z: <http://brnensky.denik.cz/podnikani/brno-laka-investory-je->

[pate-nejlepsi-na-vychode-20120414.html](#) [cit. 22. 9. 2012]

- Statutární město Brno, 2011a. *Funkcionalismus a moderní architektura*. [online] Dostupné z: <http://www.brno.cz/turista-volny-cas/funkcionalismus-a-moderni-architektura> [cit. 17. 9. 2012].
- Statutární město Brno, 2011b. *Informace a zajímavosti o městě Brně*. [online] Dostupné z: <http://www.brno.cz/turista-volny-cas/informace-a-zajimavosti-o-meste/> [cit. 28. 8. 2011].
- Statutární město Brno, 2012. *Strategie pro Brno*. [online] Dostupné z: <http://www.brno.cz/sprava-mesta/dokumenty-mesta/koncepcni-dokumenty/strategie-pro-brno/#c4460353> [cit. 20. 12. 2012].
- Statutární město Ostrava, 2003. *Zapomenutá Ostrava: Stodolní ulice*. [online] Ostravská radnice. Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/o-meste/prezentace/tiskoviny/archiv-2000-2006/ostravska-radnice-2000-2006/c-documents-and-settings-krzyzankovavl-plocha-plone-foto-or-archiv-2000-2006-or200309.pdf> [cit. 11. 10. 2010].
- Statutární město Ostrava, 2004. *Strategický plán rozvoje statutárního města Ostravy na léta 2005 – 2013: Profil města*. [online] Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/ke-stazeni/strategicky-plan-rozvoje-mesta/strategicky-plan-2005-2013/profil-mesta> [cit. 18. 9. 2012].
- Statutární město Ostrava, 2008. *Strategický plán rozvoje statutárního města Ostravy na léta 2009 – 2015: Profil města Ostravy*. [online] Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/ke-stazeni/strategicky-plan-rozvoje-mesta/strategicky-plan-2009-2015/profil-mesta> [cit. 8. 10. 2012].
- Statutární město Ostrava, 2012a. *Historie města*. [online] Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta> [cit. 18. 9. 2012].
- Statutární město Ostrava, 2012b. *O Ostravě*. [online] Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/o-meste> [cit. 18. 9. 2012].
- Steiner, J., 1993. Hospodářský vývoj. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 281-288.
- Steiner, J., 1993. Struktura obyvatelstva a jeho sociální poměry. In: *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 307-314
- Steinführerová, A., 2003. Sociálně prostorové struktury mezi setrvalostí a změnou: Historický a současný pohled na Brno. *Sociologický časopis/Czech Sociological review*, 39(2), s. 169-192.
- Steinführer, A., 2006. The Urban transition of Inner City Areas Reconsidered (A German-Czech Comparison). *Moravian Geographical Reports*, 14(1), s. 3-16.
- Steinführer, A., Pospíšilová, J. a Grohmannová, J., 2009. Ne/nápadné proměny vnitřního města v postsocialistickém období. In: *Město: proměnlivá ne/samozřejmost*. Brno: Masarykova univerzita, Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 129-152.
- Sweetser, F. L., 1942. A New Emphasis for Neighborhood Research. *American Sociological Review*, 7(4), s. 525-533.
- Sýkora, L., 1996a. Transformace fyzického a sociálního prostředí Prahy. In: Hampl, M., et al., eds. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 361-394.

- Sýkora, L. 1996b. The Czech Republic. In: Balchin, P., ed. *Housing Policy in Europe*, London, New York: Routledge, s. 272–288.
- Sýkora, L., 2003. Between the state and the market: local government and housing in the Czech Republic. In: Lux, M., ed. *Housing Policy: An End or a New Beginning?* Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute, s. 47-116.
- Šiklová, J., 2004. *Šedá zóna Jiřiny Šiklové*. [online] Novinky.cz. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kultura/43752-seda-zona-jiriny-siklove.html> [cit. 25. 3. 2011].
- Šmídová, O., 1999. Co vyprávějí naše byty. In: Konopásek, Z., ed. *Otevřená minulost*. Praha: Kalorinum, s. 171-203.
- Štiková, H., 2007. Ostrava už není černá: změnila se. *Hospodářské noviny*, [online] Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-22552500-ostrava-uz-neni-cerna-zmenila-se> [cit. 8. 10. 2012].
- Šubrt, J., 2001. Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana. *Sociologický časopis*, 37(2), s. 241-249.
- Šulc, Z., 2000. *Psáno inkognito: Doba v zrcadle samizdatu (1968-1989)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Telgarsky, J. P. a Struyk, R. J., 1991. *Toward a market-oriented housing sector in Eastern Europe: developments in Bulgaria, Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania, and Yugoslavia*. Washington: Urban Institute Press.
- Times Higher Education, 2001. *Students accused of turning neighbourhood into a „slum“*. [online] Dostupné z: <http://www.timeshighereducation.co.uk/166003.article> [cit. 19. 2. 2009]
- Události, 2001. [TV program] ČT1, 5. 9. 2001, 19.00.
- Uherek, Z., 2010. Migration in the Czech Republic: A Source of Social Diversity and Formation of New Social Networks in the Urban Environment. In: Jansens, M. et al., eds. *The Sustainability of Cultural Diversity. Nations, Cities and Organizations*. Cheltenham: Edward Edgar, s. 245-257.
- Vaishar, A., Klusáček, P., Krejčí, T., Martinát, S., Pavelčíková, N., Pospíšilová, J. a Zapletalová, J., 2009. *Současný vývoj vnitřních částí Brna a Ostravy*. Brno: Ústav geoniky AV ČR, v.v.i.
- Vaněk, M., 1994. *Veřejné mínění o socialismu před listopadem 1989: Analýza výsledků výzkumů veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989*. Praha: Maxdorf.
- Vaněk, M., ed., 2009. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 3 sv.
- Verdery, K., 1996. *What Was Socialism and What Comes Next?* Princeton, New Persey: Princeton University Press.
- VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2007a. Každý šestý Brňan: důchodce, *Brněnský deník.cz*, [online] 9. 7. Dostupné z:

- http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/kazdy_6_brnan_dochodce_2007070.html [cit. 28. 9. 2012].
- VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2007b. Náměstí Svobody: lidé chtějí stromy a lavičky, *Brněnský.deník.cz*, [online] 15. 10. Dostupné z: http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/namesti_svobody_diskuze_200710.html [cit. 25. 9. 2012.]
 - Völker, B. a Flap, H., 1997. The Comrades' Belief: Intended and Unintended Consequences of Communism for Neighbourhood Relations in the Former GDR. *European Sociological Review*, 13(3), s. 241-265.
 - Völker, B. a Flap, H., 2007. Sixteen Million Neighbors: A Multilevel Study of the Role of Neighbors in the Personal Networks of the Dutch. *Urban Affairs Review*, 43(2), s. 256-284.
 - Walton, J., 1993. Urban Sociology: the Contribution and Limits of Political Economy. *Annual Review of Sociology* 19, s. 301-320.
 - Wellman, B., 1979. The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers. *The American Journal of Sociology*, 84(5), s. 1201-1231.
 - Wellman, B., Carrington, P. a Hall, A., 1988. Networks as personal communities. In: Wellman, B. a Berkowitz, S. D., eds. *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 130-184.
 - Wikimedia Foundation, 2013. City of Sunderland. [online] Wikipedia. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/City_of_Sunderland [cit. 4. 3. 2013].
 - Wirth, L., 1938. Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology*, 44(1), s. 1-24.
 - Wolfe, T. C., 2000. Cultures and Communities in the Anthropology of Eastern Europe and The Formel Societ Union. *Annual Review of Antropology*, 29(2000), s. 195-216.
 - Zákon o hospodaření s byty, 1964. [online] Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0174_01.htm [cit. 27. 3. 2010].